

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2025 • Summer 2025
Cilt 2 • Volume 2
Sayı 1 • Issue 1

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
International Journal of Language, Culture and Literature Researches

Klasik Divan
Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
(International Journal of Language, Culture and Literature Researches)
Cilt 2 / Sayı 1 / Yaz 2025

Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN
Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK
Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
Doç. Dr. Hasan KAPLAN
Doç. Dr. Volkan KARAGÖZLÜ
Doç. Dr. Bilge KARGA GÖLLÜ
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
Doç. Dr. Ahmet TOPAL
Doç. Dr. Armağan ZÖHRE
Dr. Öğr. Üyesi Halil KARABULUT
Dr. Öğr. Üyesi Songül KARACA
Dr. Öğr. Üyesi Nagihan ÇAĞLAYAN
Dr. Öğr. Üyesi Merve YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZTÜRK
Arş. Gör. Songül AKBOĞA
Dr. Mustafa GÜNCÜ

Yazı İşleri Sorumlusu

Fatma TÜRK

Dil Editörleri

Öğr. Gör. Bestami BİLGE (Türkçe)
Öğr. Gör. Hakan SÖNMEZ (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Farsça)

Musahhihler

Yasemin GÖKKUŞ
Selin YAVUZ

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj

Beyza ABDUKARIMOV

Yazışma Adresi

dergiklasikdivan@gmail.com
<https://klasikdivan.com>

İÇİNDEKİLER

Dergi Künyesi:	I
Dibace:	III
İçindekiler:	IV
Araştırma Makaleleri	
Florinalı Nâzım Tarafından Ziyâ Gökâlp'in Ölümü Üzerine Yazılan Şiir: Ziyâ Gökâlp'in Tâbûtu Huzûrunda Dr. Murat ASLAN	1
Klasik Şiirin Aynasında Osmanlı'da Sokak Gösterileri Dr. Zeliha ACAR	18
Seyyid Lokmân Oğuznâmesi'nin Gagauz Tarihindeki Yerine Dair Bir Değerlendirme Muhammet Emin ÖZÇELİK	44
Çalışma Ahlakı Üzerinden İki Dinî Gelenek Dilan ADANÇ-Fatma ÖZDOĞAN	54
Kitap Tanıtım Yazıları	
Dijital Beşerî Bilimler Araçlarının Metin Analizinde ve Görselleştirmede Kullanılabilirliği ve Uygulamaları Ecemnur TOPCU	63
Yûnus Emre Risâletü'n-Nushiyye-Divân İlknur CEVHER	68

Klasik Şiirin Aynasında Osmanlı'da Sokak Gösterileri

Street Performances in The Ottoman Empire Through The Mirror of Classical Poetry

Dr. Zeliha Acar

zlhacar63@gmail.com

Gaziantep Üniversitesi

<https://orcid.org/0000-0002-0249-6527>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Received Date: 22 Nisan 2025

Kabul Tarihi/Accepted Date: 15 Mayıs 2025

Sayfa/Page: 18-42

Atıf/Citation: Acar, Zeliha. “Klasik Şiirin Aynasında Osmanlı'da Sokak Gösterileri”. *Klasik Divan Dil, Kültür ve Edebiyat Dergisi* 2/1 (2025),18-42.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Klasik Şiirin Aynasında Osmanlı'da Sokak Gösterileri

Street Performances in The Ottoman Empire Through The Mirror of Classical Poetry

Dr. Zeliha Acar

Özet

Bir milletin edebiyatı, o milletin tarihi gelişimi hakkında bilgi verebilecek mahiyettedir. Osmanlı Devleti zamanında teşekkül edip de muhteber eserler ortaya koymuş olan klasik edebiyat da Osmanlı toplum hayatına dair izler taşımaktadır. Türk-İslam dairesi içerisinde gelişip olgunlaşan klasik edebiyat, şekil ve muhteva bakımından kendine has birtakım kurallara bağlıdır. Klasik şairler de eserlerini nispeten sınırları belli olan bu edebî gelenek içerisinde vermişlerdir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalardan da anlaşıldığı üzere klasik şiir malzemesinin büyük bir çoğunluğunu da sosyal hayat karşılamaktadır. Bulunduğu devir ve yaşadığı muhite kayıtsız kalamayan şairler, doğrudan yahut da dolaylı bir biçimde şiirlerinde sosyal hayata dair izler taşımaktadır. Dolayısıyla klasik şairler, klasik şiir geleneğinin beslendiği müşterek kaynakların yanında bağlı bulunduğu toplumun halk inanışlarından sosyal hayatına kadar geniş bir yelpazeyi de şiirlerinde işlemektedir. Sosyokültürel hayatın bir parçası olan eğlenceye dair bazı bilgilere de yine klasik şiirde rastlamak mümkündür. Mevsim geçişleri, geçiş törenleri, zaferler yahut da bayram gibi dinî/sosyolojik öneme sahip olan günlerde eğlenmek maksadıyla türlü gösteriler yapılırdı. Bu çalışmada da klasik şiire yansıyan sokak gösterileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Şiiri, Sokak Gösterileri, Eğlence, Sosyal Yaşam.

Abstract

The literature of a nation holds the potential to offer valuable insights into that nation's historical development. Classical literature, which emerged during the Ottoman Empire and produced esteemed works, also reflects aspects of Ottoman social life. Developed and matured within the framework of the Turkic-Islamic tradition, classical literature adhered to a set of unique rules in both form and content. Classical poets composed their works within the boundaries of this deep-rooted literary tradition. However, recent studies have shown that a significant portion of classical poetry draws upon elements of everyday social life. Poets, who could not remain indifferent to the era and environment in which they lived, included direct or indirect references to social realities in their works. Therefore, in addition to the common sources that nourished the classical poetry tradition, poets also addressed a wide range of themes—from folk beliefs to the various aspects of daily life. Among these themes, it is also possible to find references to entertainment, a key element of socio-cultural life. Various street performances were organized for entertainment purposes during seasonal transitions, rites of passage, military victories, and religious or sociological celebrations such as holidays. This study aims to examine street performances as reflected in classical poetry.

Keywords: Ottoman Poetry, Street Performances, Entertainment, Social Life.

Giriş

Her sanatkâr, eserlerinde bağlı bulunduğu sosyal çevrenin izlerini taşır. Zira bir sanat eserini meydana getiren unsurların başında sanatçının hayal dünyası, gözlemleri ve sanatkârlık yeteneği gelmektedir. Sanat eserinin meydana getirilmesi için bu unsurların hiçbirisi tek başına kâfi değildir. Sanat eseri her ne kadar sanatçının muhayyilesinden teşekkül etmiş olsa da temelinde sanatçının sosyal çevresinden edindiği izlenimler yer almaktadır. Sanatçı sosyal çevresinden edinmiş olduğu bu izlenimlerden aldığı ilhamı sanatkârlık gücüyle işleyip bağlı bulunduğu edebî muhitin anlayışına uygun olarak eserini meydana getirir.¹ Klasik edebiyat ananesine bağlı klasik şairler de bu kurala uymuş, yaşadıkları toplumun sosyal hayatına dair izleri eserlerinde ustalıkla işlemişlerdir.

İlkel çağlardan beri şenlikler, toplumsal hayat içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Eski şenlikler mevsim geçiş törenleri gibi daha çok takvime bağlı olduğundan belli işlev ve maksatla yapılmaktaydı. Zaman içerisinde bu maksatlardan uzaklaşıp daha çok eğlenmek, oylanmak ve sanat yapmak gibi işlevler kazanmıştır. Osmanlı Döneminde yapılan şenlikleri, “köken şenlikleri” olarak da adlandırılan, eski şenliklerin izlerini de muhafaza ederek² gelişme kateden şenlikler kategorisinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti’nde Ramazan ve Kurban Bayramı, Mevlid Kandili, Kerbelâ Matemi gibi dinî günler ile Hıdırellez, Nevruz gibi geleneksel günlere ait özel şenlikler bulunurdu. Bu şenliklerde genellikle müzik, dans ve oyunlarla beslenen çeşitli eğlenceler yapıldı. Osmanlı toplum hayatında eğlence, sosyal hayatın önemli odaklarından biridir. Umumiyetle payitaht İstanbul, her alanda olduğu gibi sosyal hayatın önemli bir yönünü teşkil eden eğlence kültürü için de öne çıkmaktadır.³ Ancak Osmanlı Döneminde eğlence denilince akla, halkın büyük kesimiyle devletin üzerinde ittifak ettiği, toplumun hayat tarzı olarak benimseyip gelenekselleştirdiği yani her bakımdan meşru görülüp yaygın olan eğlenme biçimleri gelmektedir. Bu çalışmada işlenecek eğlence törenleri ise saray bünyesinde yapılan eğlence ve gösterilerden ziyade halkın iştirak ettiği şenliklerdir. Çalışmada, halk tarafından meydanlarda yapılan şenlikler, klasik şiir bağlamında değerlendirilecektir.

1. Panayırlarda Yapılan Gösteriler

Panayırda yapılan gösterilerin başında, hayvanlarla yapılan gösteriler gelmektedir. Ayı, maymun, aslan gibi hayvanlara türlü akrobatik hareketler yaptırılması, dans ettirilip ya da güreştirilmesi şeklinde yapılan bu gösteriler çokça ilgi görmekteydi. Çingeneler, eğitmiş oldukları bu hayvanları, eğlence meydanlarında sergileyip daha sonra hem kendi aralarında hem de insanlarla

1 Mustafa Nejat Sefercioğlu, “Dîvan Şiirinin Gerçek Hayatla Bağlantısı”, *Türkler Ansiklopedisi*, (2002). C. 11: 664.

2 Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*. (İstanbul: YKY, 2020), 17.

3 Ali Şükrü Çoruk, “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı”, *Büyük İstanbul Tarihi/ Giyim-Kuşam, Merasim, Eğlence*, Cilt 6, (2016), 292.

güreştiriyorlar yahut da müzik eşliğinde dans ettiriyorlardı.⁴ Şehirlerde kurulan panayırların yanı sıra kırsalda da ayı oynatıcılarının önemli bir yeri vardı. Çingeneler zincire vurup sokak sokak do-laştırdıkları ayıları tef eşliğinde oynatıp seyircilerden para toplardı.⁵

Bizi ayu gibi oynatmasun ol dâ‘irede

Def gibi kızmaya şâyed yüzümüz rindâne (*Tırsî, G. 179/7*)

Yüzümüzün def gibi kızmasını istemiyorsa şayet bizi o dairede ayı gibi oynatmasın mea-lindeki beyitte def kızdırma/çalma ve ayı oynatma terkipleriyle ayıların eğlence maksadıyla def eşliğinde oynatılıyor olduğu ifade edilmektedir.

Kûyunda cerr idüp güneş arslânın oydur

Zencîr-i zer elinde omuzunda çenberi (*Mecma’ü’n-Nezâ’ir, 573*)

Cemâlî’ye ait bu şiirde; elinde altın zincir, omuzunda çemberle senin mahallende güneş aslanını çekip oynatır, demekle aslanların boynuna zincir takılmak suretiyle gezdirilip sokaklarda oynatılıyor olduğu hususuna işaret etmektedir.

Bir diğer gösteri, hemen her şenlikte başvurulmuş olan havai fişek gösterisidir. Ateş işi ola-rak adlandırılmış olan havai fişekleri ilk kullananlar, barutu çok eski devirlerden beri ustaca işlemiş olan Çinlilerdir. Daha sonra Türkler de bu göz alıcı gösteriyi bütün şenliklerinde kullanmışlardır. Ateş işini yapana da ateşle oynayan manasına gelen ateşbaz denilmektedir.⁶

Sûr-i ‘aşkında seyr için o melek

Nâr-ı âhum yakar hevâyî fişek (*Nev’î-zâde Atâyî, G. 130/1*)

Atâyî; “O melek, aşk şöleninde seyretsin diye ahımın ateşi havai fişekler yakar.” demekle eğlencelerde havai fişek gösterilerinin yapıldığını ifade etmektedir.

‘Aker-i encümle ecnâd-i fişeng ü humbara

Subh olunca itdiler on beş gice ceng ü cihâd (*Antepli Aynî, Tar. 403/6*)

Aynî de savaş sonrasında top ve tüfeklerle gösteriler yapıldığına işaret etmektedir.

Eskiden panayırlarda aynalar vasıtasıyla türlü suretlerin görülmesine yönelik eğlenceler de yapıl-maktaydı. Aynada suret göstermek olarak adlandırdıkları oyunda panayır yerlerinde kurulan çadır-lara yerleştirilen aynalar, dışarıda çığırtkan bir kimse içeride gözlerin görmediği, kulakların duy-madığı şeyler olduğunu söyleyerek insanlarda korkuyla karışık merak uyandırır; küçük bir ücret

4 And, *Kırk Gün Kırk Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*, 187.

5 Fatıma Aydın. “Divan Şiirinde Çingeneler”, *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3/1 (2022), 49-64.

6 Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. (İstanbul: DBY Yayınları, 2016), 407.

mukabilinde içeriye girip meraklarını giderebileceğini söyler ve böylece insanları çadırın içine davet eder. İçeride her yana yerleştirilmiş olan aynalar ve el çabukluğuyla hareket ettirilerek bu aynalara yansıyan suretlerle sihir ve büyü etkisi oluşturan bir gösteri yapıldı.⁷

Zâtîyâ ol mâh varsun bir zamân seyr eylesün

Görelüm ayine-i devrân ne suret gösterür (*Zâtî, 194/5*)

Ey Zâtî, o ay (yüzlü güzel) varıp bir zaman seyretsin, görelim felek aynası ne suret gösterir mealindeki beyitte aynada suret gösterme hususuna ayna tutulmaktadır.

2. Mevsim Geçiş Törenlerinde Yapılan Şenlikler

Kadim zamanlarda muhtelif halklar, tarımsal faaliyetlerin ortaya çıktığı baharın başlangıcında ve hasat mevsiminde kutlamalar yapmıştır. Bu kutlamaların en önemlileri birçok takvimde yılbaşı olarak da kabul edilmiş olan Nevruz ile hasat zamanı olan yazın başlangıcı olmanın yanı sıra kutsallık da atfedilmiş olan Hıdırellez günüdür.

Nevruz

Nevruz, Farsça birleşik bir kelime olup yeni gün manasına gelmektedir. Baharın müjdeleyicisi olan bu gün, tabiatın yeniden uyanışı sebebiyle tarih boyunca çeşitli ritüellerle kutlanmıştır. 21 Mart’a tekabül eden Nevruz, Orta Asya’dan Ortadoğu’ya ve Balkanlar’a uzanan geniş coğrafyada kutlanmaktadır. Nevruz, Türkçe bazı sözlüklerde “Baharın ilk günü sayılan ve güneşin Hamel (koç) burcuna girdiği 22 Mart’ta rastlayan gün” olarak tanımlanmaktadır. Bu tarihte gece ile gündüz eşitlenir.⁸

İkisi biri biri ile geldi ber-â-ber

Nev-rûz terâzûladı leyl-ile nehârı (*Zâtî, K. 15/6*)

Zâtî, ikisi biriyle beraber geldi, Nevruz gece ve gündüzü dengeledi dediği beytinde Nevruz’un ekinoksa denk geldiğini söylemektedir.

Berâber olalı rûyına yârun zülf-i şeb-gûnı

Giceyle gündüzi nevrûzun ey Emrî berâberdür (*Emrî, G. 156/5*)

Emrî, sevgilinin yüzünü gündüze, siyah saçlarını da geceye teşbih etmiş, saçların yüze düşmesini de Nevruz’da gündüz ve gece eşitlenmesi olarak tasavvur ederek Nevruz’da gündüz ve

⁷ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, 495.

⁸ Ramazan Karaman, “Türkiye’de Nevruz Kutlamaları”, *Millî Folklor Dergisi*, 11/42 (1999), 40.

gecenin eşitlendiğini ifade etmektedir.

Ortaçağ'dan beri muhtelif Türk boylarınca tarımsal faaliyetlerin başlaması, tabiatın yeniden dirilişi vesilesiyle 21 Mart, bahar bayramı olarak kutlanıyordu. Aynı tarih hem Güneş'e göre düzenlenmiş olan on iki hayvanlı Türk takviminde hem de Sultan Melikşah'ın Celâlüddeve lakabına atfen kullanılan Celâlî takviminde yılbaşı olarak kabul edilir.⁹

Nitekim her ser-i sâl erişe rûz-ı nevrûz

Cilvegâhın ede hurşîd-i felek burc-ı hamel (*Nef'î, K. 53/48*)

Nef'î, Nevruz günü her yılbaşına eriştiğinde, felek güneşi hamel burcunda görünür demekle hem Nevruz'un birçok takvimde yılbaşı olarak kabul edildiğini hem de Nevruz'da güneşin koç burcuna girdiğini söylemektedir.

21 Mart Nevruz şenlikleri gerek Asya Türk boylarında gerekse Selçuklu ve Osmanlı Döneminde büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Selçuklular Döneminde Nevruz resmî bayramdı. Osmanlılar döneminde yazılmış olan nevrûziyyeler, saray hekimbaşları tarafından yapılan Nevruz macunları Nevruz kutlamalarında öne çıkan uygulamalardandır. Nevruz kutlamalarında en çok dikkat çeken hususlar, ateş ve su ile ilgilidir. Kutlamalarda meydanlarda ateş yakılır, insanlar ateşin başında toplanarak günahlarından arınıp talihlerini döndürmek için ateş üzerinden atlarlar. Bazı Türk boylarında Nevruz günü ateşte demir ısıtılıp dövülür. Nevruz bayramı için özel masalar kurulur, bu masalara da önceden çimlendirilmiş olan tahıllar, yeşil bitkiler konulur. Bazı toplumlarda çimlendirilmiş olan bitkiler kutlamalar sonunda çeşitli ritüellerle nehre atılır. Nevruz kutlamaları süresince türlü yarışmalar düzenlenip oyunların oynanması gelenek hâline gelmiştir.¹⁰

Yine âteş-fürûz etdi gül-i ra'nâyı gülşende

Yine dinletdi feryâd-ı hezârı makdem-i nev-rûz (*Beyânî, G. 340/6*)

Beyânî, Nevruz gül bahçesinde parlak gülü yine ateşe yaktı, gelişle yine bülbülün feryadını dinletti dediği beytinde örtük de olsa Nevruz-ateş ve Nevruz'da müzikli eğlenceler yapıldığı yönündeki geleneğe gönderme yapmaktadır.

Zemzeme-sâz oldılar murğân nahlistânda

Nağme-i nâzükle elhân etdiler nev-rûzda (*Beyânî, G. 659/3*)

“Kuşlar, hurma bahçesinde nağme yaptılar; Nevruz'da nazik nağmelerle ezgiler söylediler.” mealindeki beyitte Nevruz'da eğlence yapıldığına işaret edilmektedir.

9 Şinasi Gündüz, “Nevruz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33: 60.

10 Gündüz, “Nevruz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33: 61.

Yakın itdi felek eyyâm-ı şekke rûz-ı nev-rûzı

Bu takrîb ile birkaç gün temâşâgâh olur sahrâ (*Şeyhülislam Yahyâ, G. 4/2*)

Şeyhülislam Yahya; Nevruz günlerinde kırlar, gezinti yeri oldu demekle hem Nevruz'da doğanın yeniden uyandığına hem de Nevruz coşkusuyla insanların kırlara doluştuğuna ayna tutmaktadır.

Kayı Boyuna mensup Karakeçililer yörük bayramı olarak adlandırdıkları, 21 Mart'ta Ertuğrul Gazi'nin türbesi etrafında toplanıp burada bayramı kutlamak için at yarışları, ciritler, güreş müsabakaları düzenlemişlerdir.¹¹

Çengini alup ele bezm-i felekde Bahtiyâ

Kıldı nâhîd-i felek bir hoş havâ nevrurdur (*Bahtî, G. 5/5*)

Sultan Ahmet; "Zühre, felek meclisinde çengini eline alıp hoş bir hava çaldı (zira) Nevruz'dur." mealindeki beytinde Nevruz'da sazlı sözlü eğlenceler yapıldığını ifade etmektedir.

Gün togar rinde irişdükde bahâr gam-zedâ

Leyle-i nev-rûzı ihyâ itmemek olmaz revâ

Nergis-i çeşmün gibi peymâne döndür sâkiyâ

Biz de şeb-bûy-ı kadehle idelüm gice safâ

Şebde kıldı gonçe-i nev-rûz ta'tîr-i meşâm¹²

Gün doğar gamlı kişiye, baharın gelişiyile rinde gün doğar; Nevruz gecesini ihya etmemek doğru olmaz. Ey saki, nergis gözlerin gibi kadehi döndür, biz de şebboy gibi kadehle geceyi hoş geçirelim. Gece, nevrüz goncası burnumuza koku verdi mealindeki bentte umumiyetle *Nevrûz gecesini ihya etmemek doğru olmaz* sözünden de anlaşılacağı üzere Nevruz günlerinde özel kutlamalar yapılmaktadır.

Şeh-i Nevrûz elinden kabz u bastı şimdi gülzârın

Temâşâ kıl çemende gonce ile verd-i handânı¹³

Nev'î, Nevruz şahının elinden şimdi gül bahçesinde açılma ve kapanma zamanı, çimende gonca ile gülün gülü seyret mealindeki beyitte Nevruz'da kırlara çıkılıp eğlenildiğine değinmektedir.

11 Karaman, "Türkiye'de Nevruz Kutlamaları, 42: 43.

12 Pertev, Th. 33: 6

13 Cemal Bayak, "Nevruziyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33: 62.

Hıdırellez

Tabiatın yeniden dirilişi, baharın ve yazın gelişi, kadim çağlardan beri insanların hayatında önemli bir hadiseydi. Mevsim geçiş törenleri birtakım tabiatüstü güçlerle temsil edildiğinden bunlar için türlü ayin ve ritüeller yapılırdı. Bu mevsim geçiş törenlerinden birisi de Hıdırellez'dir. Hıdırellez, Hızır ile İlyâs peygamberlerin isimlerinin halk ağzında aldığı şekildedir. Bununla ilgili inanışa göre, ölümsüzlük sırrına ermiş olan Hızır karada, İlyâs ise denizde darda kalanların imdadına yetişir ve senede bir gün bir araya gelir. Hızır ile İlyâs peygamberin bir araya geldiği gün de Hıdırellez günü olarak adlandırılır.¹⁴

Devran bizi yârân-ı kadîmden ayırdı

Oldukları gün Hızır ile İlyâs mülâkî¹⁵

Osman Şems Efendi, Hızır ile İlyâs'ın kavuştuğu gün (Hıdırellez), felek bizi eski dostlardan ayırdı mealindeki beyitte Hıdırellez gününde Hızır ile İlyâs'ın buluştuğu yönündeki inanışa telmih-te bulunmaktadır.

Kutsal yönünün yanı sıra Hıdırellez ile ilgili inanışlar, İslâm öncesi eski Orta Asya, Anadolu ve Ortadoğu kültürlerinin yaz bayramlarına dayanan, Hızır ya da Hızır ile İlyâs etrafında teşekkül ederek dinî bir muhtevaya bürünmüş olan bayramın adıdır. Hıdırellez merasimleri Hızır ile İlyâs'ın buluşmasına atfen umumiyetle toplu olarak gerçekleştirildiğinden bazı kasaba ve şehirlerin yakınlarında yeşillik alanda oluşturulan, “hıdırlık” adı verilen bir mesire yeri bulunur. Burada insanlar bir arada yiyip içer çeşitli eğlence ve şölenler yapar.¹⁶

Sahn-ı garrâyı gelüp eyledi zîver Nevruz

Oldı hadrâda meger Hıdr ile hem-ser Nevruz¹⁷

Rahmî Çelebi, Nevruz gelip parlak meydanı süsledi meğer Nevruz yeşillikte Hızır'a eş oldu demekle Nevruz-Hıdırellez, Hıdırellez-hıdırlık hususlarına işaret etmektedir.

Hıdırellez kutlamaları umumiyetle su kenarlarında olur. Akarsu, pınar başları, ormanlar, yaylalar, evliya ve dede kabirleri yahut da dilek ağaçlarının bulunduğu, Hızır'ın adının manasından sebep “hıdırlık” olarak adlandırılan yeşillik alanlar tercih edilmektedir. Bu alanların tercih edilmesi alelade bir tercih değildir. Altında yatan sebep eski Türk inanç sistemindeki su kültü, ağaç kültü, atalar kültü ile diğer ateş, bitki ve hayvan kültlerinin yanı sıra yapılacak merasimler için fizikî elverişlilik de göz önünde bulundurulmaktadır. Yine Hıdırellez kutlamalarının zamanın tayin edilmesinde de tabiat göz önünde bulundurulmaktadır. Bu belirlilik Hızır ile İlyâs'ın buluştukları güne dair

14 Ahmet Yaşar Ocak, “Hıdırellez”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 313.

15 Ocak, “Hıdırellez”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17: 315.

16 Ocak, “Hıdırellez”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17: 315.

17 Cemal Bayak, “Nevruziyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33: 62

şifahî olarak yayılan türlü efsan;¹⁸ Hızır'ın Bozatu'ndan indiği şubatın ikinci cuması ve eski Türk inanç sistemine yahut da İslamiyet'e ait motiflerle açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁹

3. Kandillerde Yapılan Merasimler

Müslümanlar cuma ve bayram günleri haricinde bazı gün ve gecelerde bazı etkinlikler yapmışlardır. Bu mukaddes günlerin en önemlileri Mevlid, Regaib, Mi'rac, Berat ve Kadir geceleridir. II. Selim döneminde (1566-1574) bu gecelerde, cami ve minarelere kandiller asılarak kutlamalar yapıldığı için sonraki dönemlerde bu geceler kandil geceleri olarak adlandırılmıştır.²⁰ Kandil geceleri, III. Murat döneminde de resmi kutlamalar arasında yerini almıştır.

Şeb-i Kadr-ile Regâyb sana meymûn u Berât

‘Îd ü nevr-rûz mübârek sana vü şehr-i sıyâm (*Ahmedî, K. 59/19*)

Kadir, Regaib ve Berat geceleri sana uğur getirsin bayram, Nevruz ve oruç ayı mübarek olsun mealindeki beyitten Osmanlı toplum hayatında bu özel günlerin kutlanıp tebrik edildiği anlaşılmaktadır.

Berât u Kadrde dirler ki var besî hasenât

Senün saçunı görene dahı ne Kadr ü Berât (*Ahmedî, G. 72/1*)

Ahmedî, Berat ve Kadir gecelerinde birçok hayır hasenat vardır demekle bu gecelerin kutsal olduğu, özel olarak idrak edildiklerine ayna tutmaktadır.

Osmanlı'da Kadir gecesı diğer kandillere nazaran daha fazla ilgi görmüştür. Bu durum Kadir gecesı ile ilgili uygulamaların sosyal hayata daha fazla yansımaya zemin hazırlamıştır. Kadir gecesinde, geceye has dua ve ibadetler, bunlarla ilgili donanımlar, teşrifat ve merasimler Osmanlı toplumsal hayatında zengin bir gelenek oluşturmuştur. Kadir gecesinde büyük camilerde dualar sabah namazına kadar devam eder, camilerin yanı sıra tekkelerde de vaaz ve irşadda bulunulurdu. Bunlara hem halk hem de ulema, meşayih ve devlet erkânı katılırdı. Padişah, saray halkı ve devlet ricali iftardan sonra Kadir gecesı kutlamalarının yapılacağı camiye giderdi. Osmanlı teşrifatının geçeceği güzergâhta “kadir alayı” olarak adlandırılan bir merasim yürüyüşü düzenlenirdi. Bu alayın geçeceği yollar önceden tamir edilir güzergâh boyunca fenerler, meşaleler, kandiller ve çarkıfelekler konularak aydınlatmanın yanı sıra bir de görsel şölen oluşturulmuş olurdu. Bu şöleni seyretmek için güzergâhın uygun yerlerinde oturma yerleri yapıldı. Umumiyetle padişahın haremı ve diplomatlar için özel alanlar ayrılırdı. Bu geceye özel yapılan bir diğer uygulama padişahın hususi

18 Nurettin Erel, “Hıdırellez”, İnan (yeni Seri), 23: (1946), 15-16

19 Nebi Özdemir, “Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları”, *Millî Folklor Dergisi*, (Yıl 11, S. 42, 1999): 34

20 Nebi Bozkurt, “Kandil”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 300

imamı ve müezzinlerinin de törenlerin yapıldığı camilerde halkın karşısına çıkmasıdır. Bu durum halka ayrı bir heyecan verirdi. Halkın yoğun katılım gösterdiği bu merasimler, güzel sesli imamların her rekâtı farklı bir makamla kıldırıldığı teravîh ve Kadir gecesini namazlarıyla, müezzinlerin cumhur müezzinliği usulüyle okudukları, rekât aralarında ise “elveda” nakaratlı Ramazan ve Kadir gecesini ilahileriyle adeta bir musiki şölenine dönüştürdü. Kadir gecesine özgü uygulamalar arasında, minarelere özel mahyaların asılması, tek minareli camilere yönelik olarak “kaftan giydirme” adı verilen geleneksel süsleme pratiği, Osmanlı coğrafyasının Ortadoğu ve Mısır gibi bölgelerinde minarelerde kandil yakılarak bayrak çekilmesi, cami iç mekânlarının bu geceye has bir ihtimamla aydınlatılması ve özellikle İstanbul’a özgü bir unsur olarak mihrap üzerine iç mahya kurulması yer almaktadır.²¹

Leyle-i Kadr’in rûsûmu oldu icrâ‘ bî-kusûr
Zât-ı şâhâne edip teşrîf oldu pür-sürûr
Toplar atıldı donandı bahr ü ber kandîl-i nûr
Nûr-ı Kadr’i bu gece Tophâne Meydânı’nda gör
Zeyn için inmiş yere gökden nücûm-ı Keh-keşân²²

Şevkî Hasan Tahsin Efendi, Kadir Gecesi merasimleri kusursuz bir şekilde icra edildi, sultan teşrif edince (meydandakiler) sevinçle doldu, topalar atıldı deniz ve kara kandillerle donatıldı, Kadir gecesinin nurunu bu gece Tophane Meydanı’nda gör (sanırsın ki) Samanyolu’ndaki bütün yıldızlar, bu geceyi süslemek için gökten yere inmiştir diyerek Kadir gecesinin önemli merasimlerinden olan “kadir alayı”nı detaylı bir şekilde tablolattırmaktadır.

4. Ramazan Ayında Yapılan Gösteriler

Dinamik ve güçlü eğlence unsurlarını içinde barındıran Osmanlı payitahtı İstanbul’da Ramazan dönemleri, şehir halkı için dini vazife ve vecibelerinin yerine getirilmesi hususlarının yanında Ramazan’ın toplumsal işlevinin de göz önünde bulundurulduğu bir ay olarak idrak edilmiştir. Eğlence hayatı içerisinde farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelerek şehirde bir eğlenme kültürü oluşturdukları gerçeğinden hareket edilirse bu ayın, toplumsal işlev ve dinamik unsurlarının da önemsendiği görülmüş olacaktır.²³ Osmanlı döneminde Ramazan ayında yapılan şenlikler, sokak gösterilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hem bir meydana toplanan halkın sosyalleşmesi hem de heyecanla beklenen Ramazan ve sonrasında gelecek bayram için eğlenirdi. Ramazan ayında yapılan gösteriler hem saray eşrafınca hem de halk tarafında dikkatle takip edilirdi.

Mevsim yaz ise açık hava kahvehaneleri kurulur, karagözcüler ve ortaoyunu kumpanyaları canlanır, tiyatrolar için yeni programlar hazırlardı. Bu ayda gıda maddelerinin toptan alımının ya-

21 Mustafa İsmet Uzun, “Kadir Gecesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 125-127.

22 İshak Taşdelen, Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî Divanı (Transkripsiyonlu Metin ve *Sadeleştirme*), 453

23 Toparslan, Mutlu. *XIX. Yüzyıl İstanbul Kültüründe Ramazan Eğlenceleri*, 9

pılmasına “Ramazan masrafı görmek” denirdi. Servet sahibi aileler yalnız kendileri için Ramazan masrafı görmekle kalmayıp fakir olanlar için de Ramazan masrafı görürlerdi.²⁴

Yine Ramazan ayı boyunca, Osmanlı Devleti’nin dört bir yanında açık hava pazarları kurulur ve bu pazarların bazılarında da “Karagöz ve Hacivat” gibi oyunlar ve türlü gösteriler düzenlenirdi. Eskilerin zıll-ı hayal yani hayal oyunu olarak adlandırdığı, halk arasında daha çok Karagöz olarak bilinen bu kukla oyunu, yalnızca halkla sınırlı kalmamış saray çevresinde de çokça ilgi görmüştür. Hatta sarayın Karagöz oyununa ilgi göstermesi halkın ilgisini daha da arttırmıştır. Nitekim Karagöz oyunun ortaya çıkışıyla ilgili rivayetler bu durumu destekler niteliktedir. Gölge oyunun ortaya çıkışıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre bu oyun Asya’dan çıkıp Batı’ya, ikinci görüşe göre ise Batı’dan Doğu’ya ve oradan da Asya’ya doğru yayılmıştır. Osmanlı coğrafyasına ise XVI. yüzyılda Mısır’dan gelmiştir. Bu görüşe göre, 1517’de Mısır’ı fethinden sonra Yavuz Sultan Selim Cize’de oyunu seyredip beğenmiş ve oyunu icra eden ustayı beraberinde İstanbul’a getirmiştir. Karagöz oyununun son hâlini XVII. yüzyılda aldığı düşünülmektedir.²⁵ Saray çevresinde kabul görüp yaygınlaşan Karagöz oyununun halk arasında da yaygınlık kazanması bu sanatın dinen caiz olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde de Karagöz oyunu, dönemin şeyhülislamı Ebüssuûd Efendi (1574)’nin “ibret için” izlendiğinde bir mahzuru olmayacağı yönündeki fetvasıyla dinen meşruiyet kazanmıştır. Karagöz icracıları, davet edildikleri düğün ve özel gösteriler dışında kahvehane gibi mekânlarda sanatlarını icra etmişlerdir. Karagöze ilginin en yoğun olduğu dönem ise Ramazan ayıdır. Ramazan gecelerinde teravih namazından sonra mahalle kahvehanelerinde yapılan gösteriler halka meşru çerçevede dünyevi güzellikleri tatma imkânı da sunmuştur.²⁶ Ramazan gecelerinin başlıca eğlencelerinden olan karagöz oyunu, sünnet düğünleriyle kır kahveleri eğlencelerinde de eksik olmazdı.²⁷

Oldukda har-ı nâza süvâr ardına düşme

Ol Karagöz-i ağyâr sana reng ide şayet (*Tırsî, G. 27/6*)

Tırsî, o ağyar Karagöz sana bir oyun ederse şayet nazlı eşeğe binip ardına düşme mealindeki beytinde, Karagöz’e teşbih ettiği rakibinin oyunlar ettiğini söylemekle Karagöz oyunun hileyle yapıldığına işaret etmektedir.

Her şu‘bede Hâcî İvaz olursa da Tırsî

Tekrâr yine eyler idüm perdeye râğbet (*Tırsî, G. 27/7*)

Tırsî her şubede Hacı İvaz yani Hacivat olursa da yine tekrardan perdeye râğbet ederdim

24 Mehmet Halit Bayrı, İstanbul Folkloru, (İstanbul: Cactus Yayınları, 2007), 251

25 And, Metin. *Geleneksel Türk Tiyatrosu: Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*. (Ankara: Bilgi Basımevi, 1969), 271

26 Çoruk, “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı”, 295.

27 Sabri Esat Siyavuşgil, *Karagöz, Psiko-sosyolojik Bir Deneme*. (İstanbul: Maarif Matbaası, 1941), 52

mealindeki beytinde de Karagöz ve Hacivat oyunun perdede oynatılıyor olduğu ifade etmektedir.

Ramazan gecelerinde yapılan diğer eğlenceler, Tophane'de toplar atılması, panayırlarda düzenlenen oyunlar, limandaki gemilerin düdüklarını öttürmesi, minareler arasında ve kubbeler üzerinde ışık gösterilerinin yapılması şeklindedir.

Sokak gösterilerinin başında Osmanlı'da hemen her törene öncülük eden mehteran gösterisi gelmektedir. Özel günlerde Osmanlı'nın resmî-askerî bandosu olan mehteranla gösteriler düzenlenir, halk da bu geleneksel Osmanlı müziği eşliğinde dans ederdi. Mehteranla yapılan gösteriler, Ramazan eğlencelerinin en yaygın olanlarındandır.

N'ola gül şevkine çalup çağurursa bülbül

Mutribâ ol dahî başka başına mehterdür (*Bâkî, G. 175/ 4*)

Bâkî ey sazende, bülbül gül şevkiyle çalıp söylerse ne olur ki (onun o ötüşü bile) başlı başına mehterandır demekle mehteranın eğlence maksatlı çalınıyor olduğuna ayna tutmaktadır.

Ramazân irdi yine her gice yanar kandil

Ehl-i İslâm'a salar şu'le ser-â-ser kandil

Yiri gökden nice fark ide gice ehl-i nazar

Sahn-ı arz üzre ki olmışdürür ahter kandil

Şeb-çerâğ ile yine cümle menârî tonanup

Her birinün kemerin kıldı mücevher kandil

Gûşe gûşe üç ayaklı küpe gibi sarkar

Câmi'ün hak bu ki mengûşine benzer kandil

Rûzenün her şebi dönse n'ola Kadr'e Bahtî

Ki olupdur ramazân ayına zîver kandil (*Bahtî, G. 11*)

Eğlencelerin bir diğer yönünü de sokakların süslenmesi oluşturmaktadır. Ramazan eğlenceleri teravih namazından sonra yapıldığı için sokakların aydınlatılmasına özen gösterilmiştir. Sultan Ahmet, kandil redifli gazelinde bu durumu tablolaştırmakta minarelerin, camilerin baştan ayağa

kandillerle donatıldığını, bakanın yer ile göğü birbirinden ayırabilecek kadar sokakların aydınlık olduğunu ifade etmektedir.

5. Bayram Yerlerinde Yapılan Gösteriler

Eskiden bayramlar, eğlence ve şenliklerle geçtiğinden toplumun eğlence kültüründe önemli bir yere sahiptir. Coşkuyla karşılanan bayramların öncesinde de yine toplumun her kesiminde gözle görünür değişikliklerin olduğu büyük hazırlıklar yapılırdı. Bayram öncesinde yapılan hazırlıklar, bayram yerleri ve orada yapılan şenlikler hemen her kaynakta geçmektedir. Bayram yerleri, sokak gösterilerinin her türlüşünün yapıldığı yerlerdendir. Osmanlı döneminde bayram yerleri ve kutlamaları o kadar yayılıp gelenekselleşmiş ki bu yerlerdeki şenlikleri izlemek isteyen saray halkı için geçici kasırlar yapılır olmuştur. Atlıkarıncalar, insan gücüyle çevrilen dönme dolaplar memleketin en ücra köşelerinde bile bayram yerlerinin vazgeçilmez eğlence aletleri olmuştur.²⁸

Hâb-i gâfletden gözün sûfiyâ gel seyre çık

Kasr-i cennetde bulunmaz ‘ıyd-gâhun ziyeti

‘ıyd-gâha gel eger kim var-ise hazzun senün

Görmege dünyâ serâyı içre kasr-i cenneti (*Zâtî, K. 46/10-11*)

Ey sufi gâflet uykusundan aç gözünü de seyre çık, bayram yerinin süsü cennet köşkünde bulunmaz. Dünya sarayında cennet köşkünü görmekten zevk alıyorsan eğer bayram yerine gel me-alindeki beyitlerde Zâtî, bayram yerlerinin özenle hazırlandığını ifade etmektedir.

Zülfi ucında şu denlü muşt urdum sineme

Urmadılar tabla çevgân ol kadar bayramda (*Zâtî, G. 1373/3*)

Zâtî, saçının ucunda o denli bağır dövdüm ki bayramda o kadar değnekle davul çalmamışlardır demekle bayramlarda davul ve zurnalarla kutlama yapıldığına işaret etmektedir.

Eyledi savt u sadâ-yı nevbet-ile dehri pür

Geldügince böyle şenlikle gelür her bâr ‘ıyd (*Edirneli Nazmî, K. 16/10*)

Nazmî, bayram geldikçe her seferinde böyle şenlikle gelir demekle bayramlarda şenlikler yapıldığını ifade etmektedir.

Bayram yerlerinde eğlence maksatlı kurulmuş olan salıncak, dönme dolap, atlıkarınca gibi

28 Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*. (İstanbul: DBY Yayınları, 2017), 137.

aletlerin yanı sıra sportif gösteriler yapılıyor olduğu da yine klasik şiirin aynasında görünen bayram kutlamalarındandır. Bu gösterilerden biri de usta okçuların oklarla yaptıkları gösterilerdir. Bu gösteride bir direğin üstüne kolayca nişan alınabilmesi maksadıyla yaldızlarla parlatılmış, içi parayla doldurulmuş bir kabak dikilir. Altın kabak olarak adlandırılan bu kabağa okçular, at üzerinde dört nala giderken nişan alıp bu paranın sahibi olmaya çalışır.²⁹

‘İdgâh içre salıncağı gören dolâb ile

Didi kim bunlar hü mâ saydına gâlib dâm ola (*Behiştî, G. 4/3*)

Behiştî, bayram yerindeki salıncak ve dolabı hümayı (sevgili) avlamak için tuzak olarak tasavvur etmekle, bayram yerlerinde salıncak ve dönme dolap gibi eğlence vasıtalarının kuruluyor olduğuna ayna tutmaktadır.

Yüzin görsem o mâhun pür-şerâr ulularudum âhum

Nite kim şenlik olur ‘ıyd güninde fişeklerle (*Edirneli Nazmî, G. 5473/ 3*)

Bayramlarda yapılan bir diğer gösteri fişeklerle yapılan gösterilerdir. Edirneli Nazmî, sevgilisini görmeyi bayram, ateş saçarak ah etmesini de fişek atılması şeklinde tasavvur ettiği beytinde bayramlarda fişeklerle kutlama yapıldığını açıkça ifade etmiştir.

Halka şenlik itdürüb bî-had fişekler atdurub

Encüm-âsâ itdi dehri pür-şerâr-ı nâr ‘ıyd (*Edirneli Nazmî, K. 16/11*)

Yine burada da bayramda halk için yapılan şenlikte o kadar fişek atılmış ki dünya ateş ve kıvılcımdan yıldızlara dönüşmüştür, demekle bayramlarda fişeklerle yapılan meydan gösterilerine işaret edilmektedir.

La‘lün olmuş cân u dil meyhânesi iy muğbece

Yiridür zülfün nişân-ıçun dikerse çenberi (*Muhibbî, G. 3453/ 3*)

Sevgilinin kıvrımlı saçlarının nişan için konulan çembere teşbih edildiği beyitte bir diğer eğlence/gösteri şekli olan nişan almaya işaret edilmektedir.

6. Meydanlarda Yapılan Gösteriler

Osmanlı coğrafyasında Karagöz oyunu kadar yaygınlık kazanmış olan bir diğer oyun da ortaoyunudur. Abdülaziz döneminde daha da yaygınlaşmış olan bu oyun müzik, dans, taklit ve dramatik gösterilere dayanmaktadır. Ortaoyunu da yine XV. yüzyılın sonlarında İspanya’dan göç eden ve birçok sanatı beraberinde getiren Yahudilerin eliyle yaygınlaşan sokak gösterilerine dayan-

²⁹ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*, 138.

maktadır. Bu gösteriye zaman içerisinde Karagöz, meddah, hokkabaz, curcuna ve kukla gösterilerinden gelen unsurlar da ilave edilerek son şekli verilmiştir.³⁰ Yeniçeri ortalarında da bu tarz oyunlar sergileyen topluluklar bulunduğu oyun, ortaoyunu olarak adlandırılmıştır. Ortaoyunu, son şeklini XIX. yüzyılda almıştır. Karagöz oyunundaki gibi iki ana tip, etrafında dönmektedir. Ortaoyununun başkahramanları Kavuklu ve Pişekâr'dır.

Meydân-ı sühan, zuhûrî, zuhûrî kolu, kol oyunu, meydan oyunu olarak da adlandırılan bu oyunun ne zaman ortaya çıkmış olduğu hususunda muhtelif görüşler öne sürülmüştür. Orta oyunu ilk defa Sâliha Sultan'ın 1834'teki düğünü için kaleme alınmış olan Lebîb'in *Sûrnâme*'sindeki;

Cümle etrâf-nişîn-i meydan

Oldu orta oyunundan handan

beytinde geçmektedir. Bunun yanında II. Mahmud'un şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz'in 1836'daki sünnet düğünleri için yapılmış olan şenliğin anlatıldığı Hızır'ın *Sûrnâme*'sindeki;

Orta oyun çeşme oyunla diğer bâzîçeler

Eylediler cümle etfâli serâser dil-resâ

beytinden de bu oyunun XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha da yaygınlık kazanmış olduğu söylenebilir.³¹

Meydanlarda sergilenen bir diğer gösteri güreştir. Hem beden gücüne hem de zekâyâ dayanan güreşin geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir. Çin yıllıkları, bazı seyahat-nâmeler, destan ve saray tarihleri Türklerin hem savaş talimi yapmak hem de bayram ve düğün gibi şenliklerde eğlenmek maksadıyla güreş müsabakaları yaptığını kaydetmiştir. Düğün, bayram gibi şenliklerde yapılan güreşler, davul zurna eşliğinde yapılmaktadır. Osmanlı padişahlarından bazıları mehter müziği eşliğinde güreş yapar, çeşitli şenlik ve ziyafetlerde mehter müziği eşliğinde yapılan güreş müsabakalarını izlerdi. Yine bu müsabakalarda galip gelen pehlivanları da çok itibarlı mevkilere getirerek birçok başpehlivanın yetişmesini sağlardı. Osmanlı döneminde saray dışında güreş müsabakaları daha çok panayır, bayram ve düğün şenliklerinde yapılırdı. Bunlardan başka düğün, Ramazan ve sirk güreşleri de vardı.³²

Gamunla şol kadar oynadı sînede yüregüm

Güreşdi tut ki iki küşti-gir hasmâne (*Behiştî*, G. 464/2)

Gam ve yüreğin rakip güreşçiler, âşığın sinesinin de güreş meydanı olarak tasavvur edildiği beyitte güreşlerin meydanlarda yapıldığı belirtilmektedir.

30 Çoruk, "Osmanlı İstanbul'unda Halkın Eğlence Hayatı", 297.

31 Nurettin Albayrak, "Orta Oyunu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV. Yayınları, 2007), 33: 400.

32 Abdülkadir Özcan, "Güreş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14: 319.

Şevk âteşine sen de tutuşdun mu ey gönül

Seyr etmedin mi dün tutuşan pehlevânları (*Nedim, G.153/2*)

Ey gönül, şevk ateşine sen de tutuştun mu, dün tutuşan pehlivanları seyretmedin mi mealindeki beyitte pehlivanların meydanlarda, seyirlik yerlerde güreştiği açıkça ifade edilmiştir.

Cirit oyunu da yine meydanlarda, eğlence maksadıyla yapılan gösterilerdendir. Cirit, binicilik ve mızrak fırlatmakta ustalık isteyen Orta Asya kökenli eski bir savaş oyunudur. Bu oyun, Osmanlı döneminde de eğlence aracı olmuştur. Osmanlı'da o kadar yaygınlaşmıştır ki sarayda Cündilik dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu ve bunun gibi yiğitlik ve hüner göstermeye dayalı oyunlar padişahların vazgeçilmez eğlenceleri arasındadır.³³ Ucu eğri cirit olan çevgânı topa vurmak suretiyle oynanan gûy ve çevgân oyunu da yine klasik şiire çokça malzeme olmuş gösterilerdendir. Klasik şiirde sevgilinin saçının kıvrımından dolayı çevgân, âşışın gönlünün de çevgân tarafından fırlatılan gûya teşbih edilmesi sıklıkla başvuru hayallerdendir.

Başımı top eylerem ben zülfünün çevgânına

At salan meydân-ı hüsne şehsuvârumdur benüm (*Muhibbî, G. 2404/2*)

Sultan Süleyman, başımı saçlarının çevgânına top eyleyip güzellik meydanında atlanıp at salan benim demekle, bu oyunun meydanlarda atlarla oynanıyor olduğuna işaret etmektedir.

‘Arsa-ı ‘ışkda top eyledi başın Emrî

Sen de ey zülf-i hamîde elüne çevgân al (*Emrî, G. 305/5*)

Yine burada da aşk arsasında âşışın başı top, sevgilinin kıvrımlı saçı da çevgân olarak tasavvur edilerek bu oyunun kuralları açıkça ifade edilmiştir.

Top itdi başın Emrî zülfi hamını çevgân

Mahbûblar derilsün vardur erün oyunu (*Emrî, G. 548/5*)

Emrî, erin oyunu vardır demekle bu oyunun erkekler tarafından oynanıyor olduğunu belirtmektedir.

Savaş ve spor gösterilerinde iyi ata binen, ok, kılıç ve silahlarla gösteri yapan askerler, matrak olarak adlandırılan aletlerle birbirlerine kıyasıya vuran ancak kimsenin yaralanmadığı eskrim benzeri bir gösteri ortaya koyan matrakçılar, küşti-gir denilen güreşçiler ve meydana getirilen marketlerde dramatik savaş oyunları yapan oyuncular bulunmaktadır. Cirit, okçuluk, binicilik, matrak gibi hem savaş kabiliyeti kazanmak hem de eğlenmek maksadıyla yapılan bir diğer oyun da halka kapma oyunudur. At üzerinde giderken mızrakla dizilmiş olan halkaları kapmak şeklinde oynanan

³³ Mehmet Türkmen- Adem Kaya, “Osmanlı’dan Günümüze: Atlı Cirit Oyunları”. Sporda Bilimsel ve Akademik Yaklaşımlar, S. 6, (2020): 7.

oyunu bilhassa hükümdarlar oynamaktadır.³⁴

Bir pûte-durur tîrüne bu beyza-i zerrîn

Bir halka-durur nîzene bu çenber-i dü-tâ (*Ahmet Paşa, K. 11/52*)

Ahmet Paşa, bu altın yumurta okun için bir pota, bu iki büklüm çember mızrağın için halkadır demekle meydanlarda oynanan, çembere mızrak fırlatmak gösterisine gönderme yapmaktadır.

Bî-çâre dil ki bâr-ı gam-ı erguvân çeker

Bir pehlevân gibi saga sola kemân çeker (*Nev'î-zâde Atâyî, G. 63/1*)

Atâyî, bir pehlivanın sağa sola yay çekmesi gibi çaresiz gönül de erguvan renkli kederin yükünü çeker demekle pehlivanların yay, halat çekme gibi güce dayalı gösteriler de yaptığına işaret etmektedir.

At meydanında yapılan at yarışları da yine Osmanlı döneminde yapılan sokak gösterilerindendir.³⁵

Binüp sad ' izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre

Güzeller Atmeydânında alır şimdi meydânı (*Nedim. K. 10/53*)

Nedim'in güzeller, yüz naz ile şuh gidişli, süratli ata binip Atmeydanı'nda şimdi meydânı alır mealindeki beytinden Atmeydanı'nda at yarışlarının yapıyor olduğu anlaşılmaktadır.

Atum oynağı At Meydânı oldu tâ ezel Tırsî

Küçükden her taraflarda feres-rân olduğum yerdür (*Tırsî, G. 49/5*)

Atmeydanı ezelden beri atımın oynağıdır, küçüklükten beri her tarafında at sürdüğüm yerdir mealindeki beyitte Atmeydanı'nda eskiden beri at yarışlarının düzenleniyor olduğu ifade edilmektedir.

7. Cambazlık Gösterileri

Bir diğer sokak gösterisi cambazların yaptığı gösterilerdir. Farsça birleşik bir kelime olan cân-bâz, canıyla oynamak manasına gelmektedir. Cambazlar ip üzerinde yürümek yahut da yüksek yerlere tırmanmak gibi hayati tehlike arz eden gösteriler yaptıklarından dolayı böyle adlandırılmaktadır.³⁶ Çarşı pazar gibi kalabalık yerlerde yapılan cambazlık gösterilerinin her türlü klasik şiire malzeme olmuştur.

34 Şentürk, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 6*. (İstanbul: DBY Yayınları, 2022), 152.

35 Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*, 138.

36 Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*, 341.

En yaygın olan cambazlık gösterisi ip cambazlığıdır. Yabancı seyyahlar, Osmanlı şenliklerinin vazgeçilmezlerinden olan ip cambazlığından hayranlıkla bahseder. Metin And'ın yabancı bir seyyahтан naklettiği “*Bir ip üzerinde havada yürümek bugünün bir buluşu değildir, eski yazıtlarda görüyoruz; birçok yerlerde eskiden bu meslekmiş ama bugün yeryüzünde ip üzerinde Türkler kadar iyi yürüten bir başka ulus yaşamıyor; çünkü onlar bunu daha çocukken öğreniyor, bütün hayatları boyunca sürdürüyorlar*” sözleri Osmanlı toplumunun ip cambazlığı hususunda ne kadar gelişmiş olduğunu ortaya koyar niteliktedir.³⁷

Rîsmân-i zülfünde bir gün dost gamzen tîgına

Düşüben cân vireyin gör ‘âşıkun cân-bâzını (*Mihri, G. 213/4*)

Mihri, âşığın olan cambazı gör, bir gün saçının ipinde (yürür), bir gün gamzenin kılıcına dost mealindeki beyitte cambazların ip üzerinde yürüdüğünü, kılıç döşenmiş çemberlerden geçtiğini açıkça söylemektedir.

Ezel ip cân-bâzı olduklarum var idi ey Tırsî

Unudılmağa bâ‘is şimdi urgansuzluğumdandır (*Tırsî, G. 66/6*)

Ey Tırsî, eskiden ip cambazı olduğumun unutulmasının sebebi şimdi halatsız oluşumdandır mealindeki beyitte cambazların ipte yürüdüğü açıkça ifade edilmiştir.

Cambazlık gösterileri yalnızca ip üzerinde yürümekle sınırlı değildir. Hem çemberden geçmesi hem kılıçlar üzerinde hem de ateşle oynaması gibi tehlikeli bir o kadar da heyecan uyandırıcı bütün gösterileri klasik şiirde türlü hayallere malzeme olmuştur. Çemberlerden geçme gösterilerinde heyecanı arttırmak maksadıyla kimi zaman çemberin içine içi su dolu fincanlar yerleştirilerek cambazların bir damla su dahi dökmeden bunların arasından sıçrayarak geçmeleri hayranlıkla izlenirdi. Bazen de içi suyla dolu fincanların olduğu çemberin hızlıca döndürülmesi şeklinde gösteriler yapılırdı.³⁸ Ayrıca çemberleri yerde döndürmek de bunların hünerleri arasında yer alırdı.

Tıfl-i dil kıldı heves zülfüne cân oynamaga

Oldı cân-bâz velî boynını çenberde kodı (*Ahmed Paşa G.315/6*)

Ahmet Paşa ey sevgili, gönül çocuğu saçınla oynamaya heves etti, cambaz oldu ama boynunu çemberde koydu demekle cambazların gösteri amaçlı çemberlerden geçtiğini açıkça ifade etmektedir.

Kimi zaman da çemberlerin kenarlarına keskin hançerler dizilir, cambazların yaralanmadan çemberlerin içinden geçmeleri heyecanla izlenirdi.³⁹

37 And, *Kırk Gün Kırk Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*, 173.

38 Mertol Tulum, *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*. (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008), 100.

39 Tulum, *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, 98.

Turrandan indi gamzene cân-bâz-ı dil yine

Çenberden atdı kendüsini hançer üstine (*Bâkî, G. 428/3*)

Bâkî, gönül cambazı perçeminden gamzene inip kendisini çenberden hançer üstüne attı, demekle cambazların hançer döşenmiş çemberlerden geçtiğine işaret etmektedir.

Her yana zerrîn resen salmış-durur cân-bâz-vâr

Tîgler bağlanuben olmuş-durur çenber güneş (*Eğirdirli Kemâl, K. 1061/14*)

Burada da yine cambazların çembere hançer yahut kılıç gibi kesici aletler yerleştirerek çenberden geçiyor olduğu hadisesine ayna tutulmaktadır.

Dilberün dil kim düşer müjgânı üzre dem-be-dem

Benzer ol cân-bâze turur tîg-i berrân üstine (*Edirneli Nazmî, G.5759/2*)

Edirneli Nazmî'nin, zaman zaman sevgilinin kirpiği üzerine düşen gönül, keskin kılıç üzerinde duran cambaza benzer mealindeki beytinden cambazların sadece ip üzerinde değil keskin kılıçlar üzerinde durmak gibi daha da tehlikeli gösteriler yaptığı anlaşılmaktadır.

Cambaz benzeri bir diğer gösteri ustaları da hokkabazlardır. El çabukluğuyla hüner gösteren, hokka yahut da torbaların içine koydukları yumurta, para, darı ve taş gibi nesneleri kaybedip başka yerlerden çıkaran hokkabazların bu gösterileri sihirsel algılandığından sonraki dönemlerde sihirbaz olarak da adlandırılmışlardır.

Yâ lü'b-i hokka-bâz-i sipihr olmağa 'ayân

Döndürdi câmesini zemân-i hiyel-siyâb (*Necâtî, K. 3/10*)

Feleğin hileci hokkabazı elbisesini, zamanın hileli elbisesine döndürdü (bu durum) aşikâr olmasın mealindeki beyitten hokkabazların el çabukluğuyla sihir görünümüyle elbise değiştiriyor olduğu anlaşılmaktadır.

Kıldı bir lu'b ile hurşîd-i müşa'biz gâyib

Kîse-i goncada bir beyzâ iken jâle (*Emrî, G. 508/2*)

Çiğ tanesi goncanın kesesinde yumurtayken hokkabaz güneş, onu bir hileyle yok etti. Güneş'in çiğ tanesini kaybeden bir hokkabaz olarak tasavvur edildiği beyitte hokkabazlık gösterilerinden olan el çabukluğuyla eşyaları yok etme hususuna işaret edilmektedir.

Seni eğlendürecek bu gice bâzîçem var

Ortada suhre var hokka-i câm-ı Cem var (*Tırsî, G. 66/1*)

Bu gece seni eğlendirecek bir oyuncağım var, ortada maskara var cam-ı Cem'in hokkası var

mealindeki beyitte oyuncak, maskara, hokka ve eğlendirmek sözcükleriyle hokkabazlık gösterilerine gönderme yapılmaktadır.

Âteş işin bir üstâd turdı eline aldı

Gösterdi ehl-i bezme su bigi dürlü san'at

İrişdi hâ diyince eflâke âsmânî

San çıkdı katı yaydan bir tîr-i berk-sür'at (*Zâtî, K. 59/11-12*)

Burada da hokkabazlar tarafından yapılan bir diğer gösteri olan ateşe üfleme gösterisine ayna tutulmaktadır. Zâtî, ateşe üfleyen ateşbazın 'ha' diye üflediği ateşin, katı yaydan şimşek gibi göğe yükselen bir ok gibi gökyüzüne yettiğini söylediği beytinde ateşbazın ağzına aldığı yakıcı maddelerle ateşe üfleyerek yaptığı gösteriler tablolastırmaktadır.

Yine sırık cambazı, tahta bacaklı olarak da adlandırılan, yüksek tahtalar üzerinde yürümek suretiyle yapılan peçlebazlık gösterileri de bir diğer cambazlık gösterilerindendir. Farsça, "tahta çubuklardan yapılma ayakkabı" manasındaki pâçle ile "oynayan" manasındaki bâz sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelen paçlebâz, ayaklarına uzun tahta değnekler bağlayarak bunların üzerinde yürüyüp dans eden cambazlardır.⁴⁰

8. Ateşle Yapılan Gösteriler

Ateş ve onun yaydığı ışık, ilkel çağlardan beri şenlik ve ritüellerde önemli bir yere sahip olmuştur. Birçok kültürde olduğu gibi Osmanlı kültüründe de ateş, şenliklerin en önemli öğelerinden birisi olmuştur.⁴¹ Düğün, şenlik ve donanmalarda fişek ve mahtap yakmak bu türde yapılan gösterilerin en yaygınlarından⁴²

Bâkıyâ dün gice meclisde gül-efşânlar ile

Mâh-tâb itmiş idük bezme ziyâsın kadehün (*Bâkî, G. 270/5*)

Gül saçmak manasına gelen gül-efşanda kasıt patlatıldığında gül renkli ışıklar saçan fişektir. Şair, eğlence meclislerinin fişekle aydınlattıklarını söylemekle eğlence maksatlı fişeklerin patlatılıyor olduğunu belirtmektedir.

40 Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 88.

41 And, *Kırk Gün Kırk Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*, 129.

42 Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (haz. Cemal Kurnaz). (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 141.

Fânûs-i keştiyân-i donanma-yi şevk olur

Yakdukça meş'al-i mey-i âteş-feşân sebû (*Sâbî G. 276/2*)

Burada ateş saçan şarap testisi, meşalesini yaktıkça gemi donanmasının fanusu şevk olur denmekle, donanma şenliklerinde patlatılan fişeklere telmih yapılmaktadır.

Sonuç

Kadim zamanlardan beri insanlar, geçiş törenleri ve dini ritüellerde türlü şenlikler yapmışlardır. Toplumsal hayatın mühim birer parçası hâline gelen şenlikler, zaman içerisinde dini/takvimsel işlevinin yanı sıra hoşça vakit geçirmek maksadıyla da düzenlenmeye başlanmıştır. Genel tanımla eğlence; hoşça vakit geçirmek, gamı kederi dağıtmak, dinlenmek maksadıyla yapılan türlü uygulamalardır. Döneminin birer tarihi vesikası olan edebî metinler de toplumsal hayatın bir parçası olan eğlencelere genişçe yer vermiştir.

Osmanlı döneminde eğlenceler, saray ve çevresi ile sınırlı kalmamış zaman zaman halkın, sarayın ya da hem halk hem de sarayın iç içe olduğu eğlenceler tertip edilmiştir. Bazen de yabancılara ihtişam göstergesi olarak türlü şöenler düzenlenmiştir. Şöenler hem iç mekânlarda hem de sokak, cadde, seyirlik alanları gibi halka açık alanlarda yapılmıştır. Osmanlı döneminde eğlence kültürünün mühim birer parçası sayılabilecek bu etkinlikler dönemin şairlerince teşbih ve kıyas yollu ele alınmıştır.

Klasik şairlerden kimi eğlenceye düşkün olması kimisi de yaşadığı toplumun, gelenek ve göreneklerinin bir parçası olması yönüyle şiirlerinde eğlenceye ve eğlencelerin yapıldığı mekânlara genişçe yer vermiştir.

Osmanlı döneminde yapılan şenlik, tören ve musikî fasılları gibi eğlence meclislerinde rakas, cambaz, hokkabaz gibi eğlenceyle ilişkilendirilebilecek her meslek grubundan kimseler bulunurdu. Toplumsal hayatın birer parçası olan bu kimseler klasik şiire de konu olmuştur. Sokak gösterilerinin mühim figürlerinden olan cambaz, hokkabaz gibi sihir ve büyüyle ilişkilendirilen kimseler etrafında çeşitli tablolar çizilmiştir. Bazen klasik şiirin sâhir sevgilisi bazen de canından vazgeçen, canıyla oynayan âşık için teşbih unsuru olarak kullanılan bu figürlere klasik şair yoğun olarak müracaat etmiştir. Cirit, gûy u çevgân gibi yine meydanlarda eğlence maksadıyla yapılan ve umumiyetle kahramanlık, yiğitlik göstergesi olan oyunlarda dahi klasik şiirin âşık-sevgili portresi çizilmektedir. Çalışmaya alınmış beyitlerde daha ziyade eğlence/gösterilerin mekân ve yapılış şekillerinin birebir konu edinmesi göz önünde bulundurulmuş olsa da yukarıdaki öneklerde olduğu gibi sadece teşbih ve kıyas yollu kullanılmış olan eğlence figürleri de klasik şiirde genişçe yer bulmuştur.

Burada saray etrafında teşekkül eden eğlencelerden ziyade dış mekânlarda tertip edilen, halkın iştirak ettiği eğlenceler konu edinmektedir. Kandil, Ramazan ve bayramlar gibi dinî şöenlerin yanında mevsim geçiş törenlerinde yapılan eğlenceler de klasik şiirde geniş bir yer bulmuştur. Bu çalışmada Osmanlı döneminde yapılan eğlenceler; meydanlarda yapılan gösteriler, panayırda yapılan gösteriler, mevsim geçişlerinde yapılan eğlenceler, kandillerde yapılan merasimler, Ramazan ayında yapılan şenlikler, bayram yerlerinde yapılan eğlenceler, cambazlık gösterileri, ateşle yapılan gösteriler gibi belli başlı başlıklar altında incelenmiş klasik şairin gözünde şenliklerin işlev ve işleyişi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak klasik şiirin sosyal hayatın her yönünde olduğu gibi döneminde yapılan şenlik ve eğlencelere de ayna tuttuğu söylenebilir.

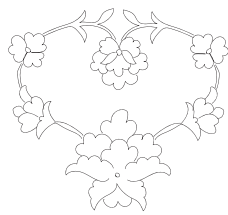
Kaynaklar

- Ahmet Bin Hemdem Kethudâ. Süheylî Dîvân. Haz. M. Esat Harmancı. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2007.
- Ahmet Paşa. Ahmet Paşa Divanı. Haz. Ali Nihat Tarlan. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Ahmedî. Ahmedî Divanı. Haz. Yaşar Akdoğan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Albayrak, Nurettin. “Orta Oyunu”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33: 400-402. Ankara: TDV. Yayınları, 2007.
- Alış, Gülnihal. *Klasik Türk Edebiyatında Eğlence ve Gösteri Sanatları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Atasoy, Nurhan. 1582 *Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı, İntizami*, İstanbul: Koçbank, 1997.
- And, Metin. *Kırk Gün Kırk Gece Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*. İstanbul: Y K Y , 2020.
- And, Metin. *Geleneksel Türk Tiyatrosu: Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*. Ankara: Bilgi Basımevi, 1969.
- Antepli Aynî. *Antepli Aynî Divanı*. Haz. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.
- Âşık Paşa. *Garib-nâme*. Haz. Kemal Yavuz. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2000.
- Aydın, Fatıma. “Divan Şiirinde Çingeneler”, *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S.1, (2022): 49-64.
- Azmîzâde Hâletî. *Azmîzâde Hâletî Divanı*. Haz. Bayram Ali Kaya. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm

- Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Bâkî. *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*. Haz. Sabahattin Küçük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Bayak, Cemal. “Nevruziyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33: 62. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Bayrı, Mehmet Halit. *İstanbul Folkloru*, İstanbul: Cactus Yayınları, 2007.
- Beyânî. *Beyânî Divânı*. Haz. Fatih Başpınar. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2008.
- Bosnalı Alaeddin Sâbit (1991). *Sâbit Divanı*. (haz. Turgut Karacan). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, Nebi. “Kandil”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24: 300-301. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Çoruk, Ali Şükrü, “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı”, *Büyük İstanbul Tarihi/ Giyim - Kuşam, Merasim, Eğlence*, Cilt 6, (2016), 292-313.
- Edirneli Nazmî, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, haz. Sibel Üst, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Edirneli Nazmî. *Mecma’ü’n-Neza’ir*. Haz. M. Fatih Köksal. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2001.
- Eğirdirli H. Kemâl. *Câmi’ül’n-Nezâ’ir Eksik Şiirler Bâyezîd Nüshası*. Haz. Orhan Kılıçarslan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2022.
- Emrî. *Emrî Divanı*, haz. Mehmet A. Yekta Saraç, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Erel, Nurettin. “Hıdırellez”, *İnan (yeni Seri)*, 23: (1946), 15-16.
- Genç, Reşat. “Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz”, *Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri*, 15-25. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.
- Gündüz, Şinasi. “Nevruz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33: 60-61. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- İbrahim Tırsî. *İbrahim Tırsî Divanı*, haz. Kadriye Yılmaz, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Karaman, Ramazan. “Türkiye’de Nevruz Kutlamaları”, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl. 11, S. 42 (1999), 39-52.
- Kânûnî Sultan Süleyman. *Muhibbî Dîvân*. Haz. Kemal Yavuz-Orhan Yavuz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

- Mihrî. *Mihri Hatun Divanı*. Haz. Mehmet Arslan. Ankara: Amasya Valiliği Yayınları, 2017.
- Muvakkit-zâde Muhammed Pertev. *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı*. Haz. Ekrem Bektaş. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Necâtî Beg. *Necâtî Beg Divanı*. Haz. Ali Nihat Tarlan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1963.
- Nedim. *Nedim Divanı*. Haz. Abdülbâki Gölpınarlı. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2015.
- Nedim. *Nedim Divanı*. Haz. Muhsin Macit. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Nef'î Ömer Efendi. *Nef'î Divanı*. Haz. Metin Akkuş. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Nev'î-zâde Atâyî. *Nev'î-zâde Atâyî Divanı*. Haz. Saadet Karaköse. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Nutku, Özdemir. *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Nutku, Özdemir. "Eski Şenlikler", İstanbul Armağanı 3, *Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul: İ.B.B.K.İ.D.B Yayınları, 1997.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Hıdırellez", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 17: 313-315. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Haz. Cemal Kurnaz. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Özcan, Abdülkadir. "Güreş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14: 317-320. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Özdemir, Nebi. "Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları", *Millî Folklor Dergisi*, Yıl. 11, S. 42 (1999): 31-38.
- Ritter, Hellmut. "Karagöz", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 6: 246-251. Ankara: MEB Yayınları, 1977.
- Siyavuşgil, Sabri Esat. *Karagöz, Psiko-sosyolojik Bir Deneme*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat. *Dîvan Şiirinin Gerçek Hayatla Bağlantısı, Türkler Ansiklopedisi*, 11 (2002): 664-681.
- Sultan I. Ahmed. *Bahtî Divanı*. Haz. İsa Kayaalp. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2019.

- Şentürk, Ahmet Attila, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. İstanbul: DBY Yayınları, 2016.
- Şentürk, Ahmet Attila, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*. İstanbul: DBY Yayınları, 2017.
- Şentürk, Ahmet Attila, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 6*. İstanbul: DBY Yayınları, 2022.
- Şeyh Gâlib. Şeyh Gâlib Divanı. Haz. Naci Okçu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Şeyhülislam Yahyâ. Şeyhülislam Yahyâ Divanı. Haz. Hasan Kavruk. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1980.
- Taşdelen, İshak. Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî Divanı (Transkripsiyonlu Metin ve Sadeleştirme). Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.
- Taşlıcalı Yahyâ. *Yahyâ Bey Dîvanı*. Haz. Mehmed Çavuşoğlu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Tulum, Mertol. *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008.
- Türkmen, Mehmet- Kaya, Adem. "Osmanlı'dan Günümüze: Atlı Cirit Oyunları". Sporda Bilimsel ve Akademik Yaklaşımlar, S. 6, (2020): 1-28
- Toparslan, Mutlu. *XIX. Yüzyıl İstanbul Kültüründe Ramazan Eğlenceleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Kadir Gecesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24: 125-127. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Vizeli Ramazan Behiştî. *Vizeli Ramazan Behiştî Divanı*. Haz. Yaşar Aydemir. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Yıldırım, Yusuf. *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı, Metin-İnceleme-Tahlil*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Zâtî. *Zâtî Divanı -Edisyon kritik ve transkripsiyon- Gazeller kısmı II. Cild*. Haz. Ali Nihat Tarlan. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1970.
- Zâtî. *Zâtî Divanı (Gazeller dışındaki şiirler)*. Haz. Orhan Kurtoğlu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
International Journal of Language, Culture and Literature Researches

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2025 Summer 2025
Cilt 2 Volume 2
Sayı 1 Issue 1